

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

(MERSIN UNIVERSITY RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY)

KAAM

YAYINLARI

OLBA
VI

MERSİN
2002

KAAM YAYINLARI
OLBA
VI

©2002 Mersin/Türkiye
ISSN 1301-7667

OLBA dergisi hakemlidir ve
Üniversitelerarası kurul başkanlığının tanımladığı
hakemli dergi standardına uygun olarak,
Mayıs ve Haziran aylarında olmak üzere,
yılda iki sayı basılmaktadır

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya
edilemez. Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans
gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde
yada KAAM tarafından dağıtılan broşürlerde bildirilmiş olan
formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address
or brochures distributed by KAAM

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen
makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:
Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

DİĞER İLETİŞİM ADRESLERİ

Other Correspondance Addresses

Tel:00.90.324.361 00 01 (10 Lines)/162-163 or 372
Fax: 00.90.324.361 00 46

www.kaam.mersin.edu.tr
kaam@mersin.edu.tr

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-VI

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-VI

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN

MERSİN
2002

*OLBA'nın basılması için vermiş
olduğu tüm desteklerden dolayı,
Mersin Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Uğur ORAL'a
teşekkür ederiz.*

OLBA VI
İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Serap Yaylalı-Engin Akdeniz (Lev. 1-34).....1 Aphrodisias Müzesi'ndeki Karahisar Buluntuları	1
Murat Arslan (Lev. 35).....41 The Impact of Galatians in Asia Minor	41
Serra Durugönül (Lev. 36-39).....57 Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesi (Kuzey Kıbrıs) Antik Yerleşim Özellikleri	57
N. Eda Akyürek Şahin (Lev. 40-45).....71 Neue Motivbüsten Für Zeus Antigo(u)naos	71
Murat Özyıldırım (Lev. 46-47).....85 Antik Kaynaklarda Ainos	85

DAĞLIK KILIKIA VE KARPAZ BÖLGESİ (KUZEY KIBRIS)
ANTİK YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ
(Lev. 36-39)

*Prof. Dr. Serra Durugönül

ABSTRACT

This article is based on a survey undertaken in 2001 to Northern Cyprus. It has attracted our attention that the Ptolemaic settlements in Northern Cyprus and in Rough Cilicia have left no traces while the Seleucid settlements in Rough Cilicia have flourished. This is the result of the differing policies of these two powers. In this article besides researching this fact, some settlements from both Rough Cilicia and Northern Cyprus have been selected to be compared or to be presented.

İki Bölge Arasındaki Ortak Yanlar

Dağlık Kilikia Bölgesi sınırları Strabon'a¹ göre batıda Korakesion (bugün Alanya), doğuda Lamas nehri (bugün Lımonlu) ve kuzeyde Toros dağları olarak belirlenmektedir. Kıbrıs - Karpaz Bölgesi ise Orontes nehrine doğru uzanan burun ile başlayıp, Salamis körfezine kadar devam eder². Dağlık Kilikia'nın sınırlarını aktaran Strabon, aynı kitapta bu bölge ile Kıbrıs'ın kuzey sahillerinin coğrafi ve dolayısıyla organik bağına da sıklıkla değinmektedir³. Kıbrıs'ın konumunun Issos körfezi ile sınırlanan denizde olduğunu ve doğu tarafının bu körfeze yönelirken, kuzey kesimlerinin Dağlık Kilikia'ya çok yaklaştığını bildirir. Acamas'ın bir burun olup Dağlık Kilikia kentlerinden Selinus'a en yakın konumda olduğundan ve çok zengin keresteye sahip olduğundan söz eder. Dağlık Kilikia kentlerinden Anemurium ve komşusu Nagidos da Kıbrıs'ın tanımlanmasında, mesafeler açısından Strabon tarafından anılır.

Strabon ayrıca Kıbrıs kentlerinden Karpasia, Arsinoe, Pedalion, Kition, Amathus, Kurion, Paphos ve Palaipaphos'dan söz eder. Bu arada adanın verimliliği üzerine yazdıkları da Kilikia bağlantıları açısından önemlidir, nitekim coğrafi koşullar benzer doğal kaynaklara işaret etmektedir: Zeytin, üzüm, tahıl ve zengin ormanlar. Strabon, ağaçların nasıl bakır ve gümüş arayışı veya gemi yapımı için kesildiğini, buna rağmen ormanların büyümesine hakim olunamadığını, "isteyen ve başarabilen herkesin ağaçları kesmesine ve böylece ağaçtan temizlenmiş toprağı, vergisiz olarak kendi malı imiş gibi kullanmasına izin verdiler"⁴ sözleriyle

* Prof. Dr. Serra Durugönül, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 33342 Çiftlikköy Kampüsü, Mersin/TÜRKİYE

Üniversitemiz Araştırma Fonunca desteklenen "K.K.T.C. Arkeolojik Yüzeysel Araştırması" isimli proje 31 Ağustos - 20 Eylül 2001 tarihleri arasında K.K.T.C. Turizm ve Çevre Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğünün izinleri ile gerçekleştirilmiştir. K.K.T.C. Turizm ve Çevre Bakanı sayın Serdar Denktaş'a çalışmalarımıza göstermiş olduğu ilgiden dolayı, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürü sayın İlkay Feridun'a ekibimize çalışma imkanı sağladığı ve her konuda yardımcı olduğu için, devlet temsilcisi Gazimağusa Eski Eserler Bölge Şube Amiri, sayın Hasan Tekel'e, çalışmalarımıza katkularından dolayı teşekkürü borç biliriz. Ayrıca ekipte çalışmış bulunan Arş. Gör. Dr. Murat Durukan, Arş. Gör. Ümit Aydınoglu ve Öğr. Gör. Nesibe Kara'ya teşekkür ederim.

1 Strabon, Geographica XIV, 5, 6.

2 Strabon, geographica XIV, 6, 3; Hogarth 1889, 53. 55

3 Strabon, Geographica XIV, 6, 1. 2. 3

4 Strabon, Geographica XIV, 6, 5.

açıklar. Aynı doğa yapısının Dağlık Kilikia'da da bulunduğunu, bu bölgenin sedir ağaçları nedeniyle ele geçirilmek istenmesinden bilmekteyiz⁵.

Ormanlarının bu denli zenginliğinin yanısıra, küçük de olsa Urania ve Karpasia gibi birçok doğal limana sahip Karpaz bölgesi ticaret için çok uygundu⁶. Aynı koşullar Dağlık Kilikia için de süreçteki güç dengelerine bağlı olarak tüccarlar veya korsanlar tarafından geçim kaynağı veya yaşam tarzı olarak geçerliydi.

Bu coğrafi benzerlikler içerisinde bulunan Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesi, mitolojik bağ ile de birbirleriyle ilişki içersindedirler. Strabon⁷ Kıbrıs'daki Salamis'in kuruluşunun Teukros tarafından gerçekleştirildiğine değinir; Kilikia'nın efsanevi kurucuları arasında da bu 'Akha'lı sülale vardır⁸; hatta Teukros ismi Dağlık Kilikia'da Olba Territorium'unun hanedanlığına verilecek bir isim olacaktır⁹. Buradan hareket ile Kilikia'dan Kıbrıs'a ilerleyen ilk göç dalgasının da Kıbrıs'ın bu kısmına gelmiş olabileceği savunulur.¹⁰

İki Bölge Arasındaki Politik Bağ: Seuleukos-Ptolemaios Mücadelesi

Dağlık Kilikia - Kıbrıs ilişkileri konusunda coğrafi veya mitolojik paralelliklerin yanısıra siyasi konularda da benzerlikler bulunmaktadır:

Dağlık Kilikia'da kolonizasyon İ.Ö. 7.yy. 'da "apoikia" kurulmak suretiyle gerçekleştirilmeye başlanmıştı. Çoğunu Samos'luların kurdukları bu kentlere en iyi örnekler Nagidos ve Kelenderis'tir ve bunlar doğal limanları olan, ayrıca da tarıma elverişli arazilere yakın konumda kurulmuş kentlerdir¹¹. Hellenistik dönemde ise Dağlık Kilikia'nın en erken kentlerinden birisi I. Seleukos Nikator tarafından İ.Ö. 296 - 280 yılları arasında kurulmuş olan Seleukeia'dır. Aynı yüzyıl içerisinde Seleukos'lar ve Ptolemaios'ların Doğu Akdeniz'e hakim olma çabaları ile güç dengeleri sürekli olarak değişmiştir¹². İ.Ö. 314 yılında Antigonos Monophthalmos filo oluşturmak için Kilikia'yı hedef seçmiş, oğlu Demetrios (Poliorketes) da Karpaz'da Karpasia ve Urania¹³ kentlerinde kontrolü ele geçirmeden önce Kilikia'dan gemi ve asker almıştır; ancak kendisinin tam olarak nereye demir attığı, dolayısıyla babasının nerede gemi yaptırdığı tam olarak bilinmemektedir¹⁴.

Kıbrıs ise İ. Ö. 313 yılında Ptolemaios'lar için kazanılmıştı¹⁵. İ.Ö. 306-295/4 yılları arasında hernekadar kontrol Demetrios'a geçmiş olsa da,

5 Sayar 1994, 206.

6 Hogarth 1889, 54. 56.

7 Strabon, Geographica XIV, 6, 3; Hill 1972, 84 v.d; özellikle 86.

8 Jean 1999, 28 v.d. 34 v.d

9 Rigsby 1996, 479.

10 Hogarth 1889, 55; Hill 1992, 95.

11 Sayar 1994, 196 v.d.

12 Durukan 1998 a, 88 v.d

13 Hogarth 1889, 85

14 Cohen 1995, 55.

15 Hölbl 1994, 19.

I. Ptolemaios İ.Ö. 295 yılında Kıbrıs'ı geri almıştır¹⁶. Ancak Demetrios'un gücü nedeniyle I. Ptolemaios Dağlık Kilikia'da başarılı olamamıştır¹⁷.

İ.Ö. 197 yılında III. Antiochos Dağlık Kilikia'da birçok kenti (Selinus, Anemurion, Zephyrion, Aphrodisias, Korykos, Soloi)¹⁸ Ptolemaios'lardan aldıysa da, İ.Ö. 188 yılında Seleukos'lar Apamea barışı ile Roma tarafından Sarpedon burnunun doğusuna geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. İşte Seleukos'lar bu nedenle Dağlık Kilikia 'da Olba Territorium'una iyice sahip çıkarak, burada bulunan yerel idareyi kendilerine bağlamış ve planlı bir savunma sistemi ile geri kalan topraklarında güçlenmeye gitmişlerdir. Bu bağlamda ortaya askeri kentler çıkmış ve bir garnizon niteliğindeki bu yerleşimlerde ihtiyaca yönelik herşey ilk kez taş mimari¹⁹ anlayışı ile ortaya konmuştur: Kale-kule, depolar, işlikler, atölyeler, tapınaklar, kült alanları, nekropoller v.b.²⁰

Oysa ki Dağlık Kilikia Ptolemaios'lar için de, Kıbrıs gibi diğer yeni fethedilen topraklarını korumak ve Suriye'yi kontrol etmek için çok önemliydi: İ.Ö. 260-253 yılları arasındaki II. Suriye savaşları sırasında Ptolemaios'lar için savaş rotası Orta Dağlık Kilikia üzerinden doğuya doğru çizilmişti. Bu da Ptolemaios'lara Dağlık Kilikia sahilleri boyunca askeri üs kurma zorunluluğunu getirmişti; bu amaçla kendilerinden önce küçük limanlar olarak faaliyette bulunan noktaları hedef seçmişlerdi²¹. Kilikia Ptolemaios'lar için ayrıca işgücü elde etmek açısından çok önemliydi; asker devşirme işleminin burada sıklıkla gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Nitekim Kıbrıs'daki Ptolemaios garnizonlarında Kilikia'lı asker isimlerine sıklıkla rastlanmaktadır²². Seleukos topraklarını elde etmek Ptolemaios'lar açısından Küçükasya ve Trakya kıyılarını boydan boya kontrol etmek için çok önemliydi; bu nedenle çok sayıda askeri garnizon kurdukları bilinmektedir²³. Kıbrıs'ın elde bulundurulmasının bu bağlamda büyük önemi vardı. Ptolemaios ticaret bağları için çok önemli olan bu ada, ayrıca ulaşımın güvenliğinde önemli bir rol oynamaktaydı: Gemiler Akdeniz'e açılırken Seleukos'ların gücü elinde bulunan Dağlık Kilikia sahillerine, yani Doğu Dağlık ve Ovalık Kilikia topraklarına ihtiyaç duymadan Kıbrıs'ta malzeme ikmali yapabilmekteydiler²⁴.

Ptolemaios'lar ticari ve askeri açıdan çok önemsedikleri Kıbrıs'ı uzun süre ellerinde tutabilmişlerdir: İ.Ö. 1. yy.'da Ptolemaios'ların elinde sadece Kıbrıs kalmıştır. Ancak Cato'nun düzenlemelerine uygun olarak İ.Ö. 58-56 yıllarında Kıbrıs, Kilikia ile birleştirilmiştir²⁵. İ.Ö. 38 yılına ait bir

16 Hölbl 1994, 19 v.d.

17 Hölbl 1994, 20.

18 Cohen 1995, 52.

19 Durukan 1998 b, 14-20.

20 Durugönül 1998 a.

21 Zoroğlu 1999, 373.

22 Cohen 1995, 56. 63.

23 Hölbl 1994, 49 v.d. 60; Cohen 1995, 51.

24 Durukan 1998 a, 91.

25 Hölbl 1994, 195.199.200.

yazıtta da Ptolemaios'ların Kıbrıs valisi aynı zamanda Kilika valisi olarak bildirilmektedir²⁶.

Ptolemaios'ların Kıbrıs üzerindeki etkileri, Dağlık Kilikia'da da belli dönemlerde ve belli kentlerde yoğun olarak kendisini hissettirmiştir. Ptolemaios'ların kent kurma anlayışları bağlamında bu konuya değinilecektir.

Seleukos ve Ptolemaios'lar Arasındaki Kentleşme Anlayışı Farkı

Bölgedeki Seleukos-Ptolemaios mücadelesi aslında bölgesel canlılık açısından her zaman olumsuz bir etki yaratmıştır²⁷. Büyük bir zorluk da birçok Ptolemaios kentinin lokalizasyonunun kesin olarak yapılamamasıdır²⁸. Neden Seleukos kentlerinin çoğunun aksine Ptolemaios yönetiminin en önemli merkezlerinden Kıbrıs'ta, dolayısıyla Karpaz bölgesinde ve Dağlık Kilikia'da, Ptolemaios kentlerinin günümüze ulaşamadıkları konusunda bazı tesbitler yapmak mümkündür.

Kıbrıs, Ptolemaios'lar için diğer birçok ele geçirdikleri kent ve bölgeler için olduğu gibi esas Mısır'ı korumak amacıyla elde edilmiş askeri güç bölgesiydi. Ptolemaios'lar bu güç dengelerini oturtma çabaları içersindeyken, ticareti ve paralı askerlerine ödeme yapabilmek için ekonomiyi geliştirmiş ayrıca da Kıbrıs da dahil olmak üzere ortak bir para birimi oluşturmuşlardı²⁹. İ.Ö. 295 tarihinden sonra Ptolemaios'lar için bir 'Thalassokratie' yani deniz imparatorluğu kurma fikri gelişmeye başlamıştı. Kıbrıs vasıtasıyla Akdeniz'de bir güç merkezi yaratılacaktı; nitekim adanın maden ve orman zenginliği büyük önem taşımaktaydı. İ.Ö. 295 yılında Kıbrıs geri alındıktan sonra, idare Ptolamaios governörlüğü adına Kıbrıs'a yerleşmiş olan Fenike kökenli yöneticiler tarafından yürütülmüştü. Ancak IV. Ptolemaios, adayı askeri açıdan temelden yeniden yapılandırmış, İ.ö. 217 yılından itibaren de adada kesintisiz strategos idaresi sağlanmıştı; strategoslar Makedon veya Yunan kökenli olup İskenderiye'den atanmaktaydılar³⁰. Bu durum İ.Ö. 117 yılına kadar devam etmiştir³¹. Kıbrıs artık Ptolemaios hanedanlığının çekirdeği haline gelmekteydi. Bu yüzden de Mısır'ı korumak için alınan Kıbrıs'ı da korumak amacıyla Akdeniz'de üsler kurulması gerekmekteydi. Bu doğrultuda Kıbrıs ve Dağlık Kilikia'nın Seleukos'lara ait olmayan bölgelerinde birçok askeri garnizon kurmuşlardır³². Örneğin Kıbrıs'daki Arsinoe yerleşimleri liman niteliği taşımaları açısından bu çerçevede kurulmuşlardır³³. Dağlık Kilikia'daki Ptolemaios yerleşimleri için de küçük limanları olan ve sedir

26 Sayar 1994, 207 dipnot 94.

27 Smith 1990, 123.

28 Sayar 1994 209: Örneğin Dağlık Kilikia kentlerinden Korykos antik kaynaklarda ilk kez İ.Ö. 197 yılında III.Antiochos tarafından Ptolemaios'lardan geri alınan bir kent olarak adını duyurur.

29 Hölbl 1994, 30 v.d.

30 Hölbl 1994, 59.

31 Hölbl 1994, 181 v.d.

32 Hölbl 1994, 60 v.d.

33 Cohen 1995, 65. 132.

ağacı işlenmesine elverişli merkezler seçilmiştir. Bu eski yerleşimlerin özgürlüklerine dokunmadan, onlardan yararlanarak varolmayı hedeflemişlerdi³⁴. Kentin, eski bir Yunan yerleşiminin yanına kurulması ve o yerleşimin halkı ile bütünleşmenin sağlanması daha iyi sonuçlar verebilmekteydi. Zaten verimli toprak ve liman yakını seçileceğinden, eski yerleşimlere de doğal olarak yaklaşılmış olunuyordu³⁵. Bu yönde, Dağlık Kilikia kentlerinden Nagidos'un sınırları içersinde,

II. Ptolemaios zamanında kurulması girişimleri başlatılan Arsinoe kenti ile ilgili yazıt, Ptolemaios'ların denizaşırı politikaları hakkında bilgi veren ilk belgedir³⁶. Nagidos liman olma özelliğinden çok verimli toprakları ile dikkati çekmiştir³⁷. Ptolemaios'lar da zaten Arsinoe'yi kurarlarken Nagidos yakınına, kendilerinin toprak işlemedeki tecrübelerinden yararlanılabilmesi için seçmişlerdi. Ptolemaios'lar için askeri limanların çok önemli olmasından dolayı, Arsinoe için limanı daha uygun bir nokta seçilmiş olmalıdır. Maalesef bugün birçok Ptolemaios üssü gibi Arsinoe de tam olarak lokalize edilememektedir³⁸.

Bu yerleşimlerin tam anlamıyla sivil halkın yaşamına yönelik olmayıp, daha çok askeri ihtiyaçlara cevap verir nitelikte oldukları dikkati çekmektedir. Bunların bir anlamda daimi Ptolemaios strategosları tarafından değil de, dolaylı olarak idare edilen, izole askeri veya deniz üsleri oldukları söylenebilir³⁹. Ayrıca kralın, askeri amaçlar kadar, askerlerine işlemeleri için toprak sağlama gerekliliğini yerine getirebilmesi amacıyla yeni topraklar sağlama ihtiyacına da cevap vermekteydi; bu yeni topraklardaki iç düzenlemeler şüphesiz askeri nitelikteydi. Buna göre "Katoikia"lardaki askerler, sürekli olarak kumandanların emri altında askeri amaçlara hizmet etmekteydiler⁴⁰. Ancak bu "Katoikia"lar çok uzun ömürlü olamamaktaydılar, nitekim askerler hep aktif görevdeydiler; ayrıca eğer eski bir Yunan yerleşiminin yanına kurulmadılarsa, yeni ortama uyum zorlukları daha da büyümekteydi.

Ptolemaios'ların yeni topraklarındaki politikalarını özetleyecek olursak, kendilerinin Akdeniz'deki eski liman kentlerinden oldukça fazla yararlanmış olmalarına rağmen, kıyı yerleşimlerini fazlaca değişime uğratmadıklarını, Hellenistik idari sistemlerini uygulamalarına rağmen Pers yapısını tamamen değiştirmediklerini gözlemlemekteyiz⁴¹. Ptolemaios'ların oluşturdukları garnizonlar tipik kolonizasyon örnekleri olmayıp, kent gelişimi göstermemişlerdir. Kentleşmeden ziyade askeri kaygıların dışında önem vermiş oldukları öncelikleri, kereste, zeytinyağı ve

34 Zoroğlu 1999, 374; Durugönül 1999, 68-78, özellikle 73.74.

35 Tschirikower 1927, 191 v.d. 194 v.d.

36 Durugönül 1999, 70 v.d; Cohen 1995, 417.

37 Blumenthal 1963, 105.109. 117 v.d.

38 Durukan 2002, 38 v.d.

39 Bagnall 1976, 116. 242; Shipley 1987, 299

40 Tschirikower 1927, 173.

41 Smith 1990, 124.

şarapçılık ekonomisini geliştirecek olan küçük yerleşimler, köyler veya kırsal alanlar olmuştur.

Ptolemaios'lar genel olarak bu politikayı izlerlerken, Seleukos'lar için elde edilen topraklar sadece askeri koruma alanı olarak değil çoğu zaman yerel halk ile bütünleşerek yaşamın sürdürüleceği topraklar olarak algılanmıştır⁴². Buna en iyi örnek Seleukeia kenti ve Olba Territorium'u ilişkisidir⁴³.

Seleukos'lar, merkezleri olan Suriye ile Kilikia'yı aynı derecede önemsemiş ve aynı politikaları uygulamışlar, bunun ötesinde yeni kurdukları yerleşimlerde yerli halkı idareye ortak etmek suretiyle yönetmeyi tercih etmişlerdir. Bu da topraklarında (Ptolemaios'ların Mısır'ı korumak üzere çevresini kontrol altına almaları gibi) sadece Suriye'yi korumak üzere değil, kalıcı ve yerli halka da yönelik imar faaliyetleriyle varolmalarını sağlamıştır. Bazı yerleşimler garnizon olarak kurulsa da, çoğu koloni şehri olarak varolmuş ve bu yerleşimlerde kolonistlerle yerli halkın bütünleşmesi sağlanmıştır; merkezleri olan Suriye'nin, diğer Akdeniz kentlerine coğrafi yapı olarak yakın olması da benzer din ve adetlerin bütünleşmesine olanak tanımıştır. Böylece Yunan-Seleukos yapılanması farklı etnik grupları kaynaştırabilmiştir⁴⁴.

Güney Levant Bölgesinin Seleukos'lara bağlanması özellikle Arabia'ya doğru yeni ticaret rotalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu rotaları da güvenli kılabilmek için (Ptolemaios'lar gibi sadece garnizon değil), büyük şehirler kurma yoluna gitmişlerdir⁴⁵. Özellikle bu ticaret yolları üzerinde kurulmuş olan kentlerin kalıcılığı uzun süreli olmuştur⁴⁶. Seleukos'ların liman-kent ilişkisi içersinde olan yerleşimleri daha kalıcı ve standart bir kent planlaması kapsamında geliştirilmiştir⁴⁷.

Seleukos'larda ticaretin ve sivil gelişmenin daha kalıcı olması, Ptolemaios'lara nazaran daha az karmaşık bir vergi politikalarının olmasıyla bağlantılı olmalıdır⁴⁸.

Sonuç olarak Dağlık Kilikia ile Karpaz Bölgesi özellikle coğrafi açıdan bu denli benzeşirken yerleşim dağılımının ve karakterlerinin çok farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeninin Seleukoslar'la Ptolemaios'ların kent kurmada belirleyici olan tercihlerinden kaynaklandığı ortaya konmuştur. Dağlık Kilikia'nın, özellikle Seleukeia'nın batısından Pamphylia'ya doğru olan kesiminde, yani Ptolemaios gücü altında olan topraklarda, yine Ptolemaios'ların "kale"si olan Kıbrıs'ta, özellikle Karpaz Bölgesinde, Ptolemaios'ların askeri nitelikli üsler kurdukları saptanmıştır. Ancak bunların zaman içersinde yok oldukları, Seleukos'ların ise imar

42 Smith 1990, 126.

43 Durugönül 1998 b, 69-74.

44 Smith 1990, 126; Cohen 1978, 87.

45 Smith 1990, 125 v.d.

46 Cohen 1978, 88.

47 Akarca 1987, 36; Kolb 1996, 105 v.d. 114; Downey 1963, 56-59

48 Smith 1990, 126; Cohen 1978, 44. 51.

faaliyetlerinin oturmuş ve kalıcı olmasından dolayı Roma döneminde geliştirilerek daha uzun ömürlü oldukları tesbit edilmiştir.

Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesinden Pilot Birer Antik Kent Karşılaştırması

Seleukos'ların Olba Territorium'undaki dağlık coğrafi bölge ile Ptoleimaios'lar egemenliğindeki Kıbrıs Karpaz bölgesi coğrafi açıdan benzerlik gösterse de anılan nedenlerden dolayı kentleşme anlayışı farklıdır. Ancak bu farklılığa rağmen, yine de belli bir kentleşme tarzı vardır ki bu Dağlık Kilikia'da Olba Territorium'unda olduğu gibi, Karpaz Bölgesinde de karşımıza çıkmaktadır: Ana kayanın zengin olduğu yerlerde bu yerleşimler ortak özellikler göstermektedirler. Bu yerleşimlerin Hellenistik dönem öncesine giden başlangıçlarının olma ihtimali de yüksektir. Ne yazık ki tarihleyici kriterlerin eksikliği son sözü söyleme olanağını tanımamaktadır.

Kıbrıs Knidus'u Karpaz bölgesinin iyi korunmuş yerleşim ve taş ocaklarından birisidir⁴⁹. Burada taşocağı, ahşap mimarinin anakayaya oyulmuş temelleri (Fig. 1), ışıklar (Fig. 2) ve nekropol alanı (Fig. 3) iç içe geçmiştir. Çok geniş bir alana yayılmış olan bu antik kentte ahşap mimarinin geriye kalan taş yuvaları Dağlık Kilikia'daki Seleukeia'ya bağlı savunma kenti (garnizon) olan Meydan Kale ile⁵⁰, yine Seleukeia antik kentinin güneyindeki Karaböcülü (Fig. 4) veya Gülnar - Karahasan mevki (Fig. 5, 6, 7) ile karşılaştırılabilir.

Bu yerleşimlerdeki ortak yan, kutsal alana işaret eden nişlerin, ayrıca mezarların, ışıkların ve ahşap mimari anlayışına işaret eden yaşam mekanlarının taşa oyulmuş hatıl yuvalarının bulunuyor olmasıdır.

Hernekadar taş ocaklarının yerlerini sonradan yerleşimlere ve yerleşimlerin yerlerini sonradan bir nekropole bırakmış oldukları savunulabilirse de bu yerleşimlerde ilk planlamadan itibaren taş ocağının, ışıklarıyla ve evleriyle yerleşimin ayrıca da nekropolün birlikte tasarlanmış olma ihtimalleri üzerinde durulmalıdır. Bunların birbirlerine yakın konumları bu düşüncüyü engellememektedir. Nitekim yine Dağlık Kilikia'da Hisarın olarak bilinen yerleşimde nekropol ile savunma-yerleşim birimleri iç içe geçmiştir⁵¹. Sonuç olarak Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesinde anakayanın zenginliği iki yönlü kullanılmış olmalıdır. Birincisi, kurulacak olan büyük kentlere veya tapınak alanlarına taş malzeme sağlamak, yani tam anlamıyla taş ocağı vazifesi görmek, ikincisi ise kendisi bir yerleşim-nekropole dönüştürülmek üzere yerinde, daha iddasız, kırsal alan yerleşimine uygun işlenmiş olmak.

49 Hogarth 1889, 65 v.d; Fenike yerleşimi olduğu iddia edilse de Fenike kentlerinin hiçbirisi ispat edilemiyor: Hill 1972, 101.

50 Durugönül 1998 a, 42-45. Lev.20.

51 Durukan 1999, 79-91.

Karpaz Bölgesinde Diğer Bazı Antik Yerleşimler: Karpaz Bölgesi Yüzey Araştırması Notları⁵²

Karpasia Antik Kenti (Agias Philon) : Karpaz bölgesindeki Karpasia antik kenti için Strabon⁵³ lokalizasyon olarak Dağlık Kilikia bölgesindeki Sarpedon burnunun karşısını gösterir; Hellenicus ve Plinius burasının bir Fenike kuruluşu olduğunu bildirirler⁵⁴. Sur duvarından başka geriye pek birşey kalmamıştır.

Agias Varvara:⁵⁵ Bir kilisenin apsisi gibi Bizans dönemine ait bulgular veya daha erken bir döneme ait olması muhtemel bir lahit kapağı burasının çağlarboyu iskan görmüş olduğunu belli etmektedirler. Buradaki taşocağı da antik dönemdeki kullanıma işaret etmektedir. Agias Varvara ve Akridia iç içe geçmiş iki antik kent durumundadırlar. Ancak günümüze fazla veri ulaşmamıştır.

Urania: Akridia'nın batısında muhtemelen antik Urania kentinin taşocağı olarak işlev görmüş bir alan vardır. Sur duvarlarından geriye üstüste durur vaziyette üç sıra taş ele geçmiştir. Her bir sıra daha geriden başlatılmıştır. Ayrıca bir kilise bulunmaktadır ; mezarlara aşağıda değinilecektir.

Aphendrika: Burada yükselen bir tepede "Saraykale" olarak nitelendirilen ve büyük mekanları olan bir kompleks vardır. Hogarth⁵⁶ bu yapıyı bir kale olarak nitelendirmektedir. Ancak burada bulunan üç kilise ile bağlantılı, ışık mekanı olan bu kompleks Kilikia'daki Güveren (Gökören) gibi kilise-üretim bağlantısına işaret ediyor olmalıdır⁵⁷.

Mazaraes⁵⁸: Taş ocağı ve mağralar iç içe geçmiş durumdadırlar. Bir mağranın içinde bulunan bir kabartma iki Phallus'u andırmaktadır. Ancak yarısı toprak altında bulunduğundan tam olarak tanımlanamamıştır. Bu mağra çok geniş bir alana yayılmaktadır. Aynı mağranın bir çıkışının üzerinde haç motifleri bulunmuştur. Bu mevkiide ayrıca değirmen sistemine ait su kanalı (Fig. 8) bulunmaktadır. İçi oyulmuş ana kayalar "boru" şekline getirilmiş ve dereye doğru uzanır biçimde sistemin altı örülmüştür. Bu örgü harçlıdır, harç "boru"nun içinde de vardır. Ayrıca anakayaya oyulmuş su kanalları, su taşıma sisteminin bir parçası olarak işlenmişlerdir.

Trakunas Kunduras (Oura -?-) : Çok yıpranmış olan 3 adet sütun gövdesi (Fig. 9) ve birçok sütun kaidesi (Fig. 10) anıtsal bir yapıya işaret etmektedir. Yüzeyden bol miktarda hellenistik dönem seramiği toplanmıştır. Bu seramikler Nagidos kazısında elde edilen seramikler ile büyük

52 2001 yılında yapmış olduğumuz K.K.T.C. Karpaz Bölgesi Yüzey Araştırması sonuçlarına dayanılarak oluşturulmuştur.

53 Strabon, Geographica XVI, 6,3.

54 Hogarth 1889, 88; Bağışkan 1996, 22 v.d.

55 Hogarth 1889, 77.

56 Hogarth a.g.e. 86.

57 Durugönül 1998 a,113.

58 Hogarth 1889, 69.

paralellikler göstermektedirler⁵⁹. Bu da Kilikia-Kuzey Kıbrıs bağlantısını bir tek geometrik-arkaik dönem seramiğinde değil, hellenistik seramikte de ortaya koymamıza yardımcı olmaktadır.

Temenos Alanları:

Bu konuda yapılmış olan diğer bir çalışmanın sonucunda⁶⁰ Arkaik dönem Kıbrıs'ında temenosların izine sıklıkla rastlanmakta olduğunu ortaya konmuştur. Anılan yayında özellikle Yenierenköy ya da Sipahi'ye bağlı Vikla tepesinde birisi 4,30 m. diğeri 2.40 m. yüksekliğine sahip, yerde yatar durumda olan iki heykel incelenmiştir. Muhtemelen buradaki bir temenos'a ait olup, bilinmeyen bir nedenle yarım bırakılmış olan bu heykeller, arkaik döneme aittirler .

Dipkarpaz bölgesinin en doğu noktası olarak bilinen Kastros'un zirvesinde "kadınların giremediği ve göremediği Aphrodite Akraia Tapınağı" ⁶¹ da bir Temenos alanına işaret etmektedir. Nitekim tapınağa ait bir veriye rastlanmamıştır. Nagidos'dan (Bozyazı) bulunan yazıtta bir Aphrodite tapınağından söz etmektedirler ancak kazısı yapılmasına rağmen henüz bir tapınağa rastlanmamıştır⁶². Kilikia ve Kıbrıs'ta tapınaktan ziyade çok daha basit temenos duvarlarından oluşan tapınaklar beklenmelidir. Bu da bu bölgelerin idari merkezlerden uzak, halen yerel (kırsal) adetlerini sürdürebilen toplulukların tapınma tarzını göstermektedir⁶³.

Karpaz Bölgesinde Temenos'a sahip diğer bir yer Leonarisso⁶⁴ olarak bilinen bugünkü Ziyamet köyünün 3 km. güneybatısında beklenmelidir. İşliklere ait parçalar, çatı kiremitleri, ve profilli bir arşitrav bu alanın farklı evrelerde kullanıldığına işaret etmektedir. Arkaik döneme ait olan bir heykel⁶⁵ ise burada arkaik dönemde bir temenos'un (kutsal alan) da bulunmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Lythrankomi (bugün Boltaşlı veya Kanakaria Manastırı) de bir arkaik heykelin⁶⁶ buluntu yeridir ve Leonarisso'da olduğu gibi heykel bir temenos'a işaret ediyor olabilir.

Nekropol Alanları:

İyi araştırılmış bir nekropol olan Tsambres⁶⁷ taş ocağı ve nekropolü (Fig. 11), İ.Ö. 6. yy.'dan İ.S 14.yy.'a kadar kullanılmıştır. Küçükasya ile paralellikleri çarpıcıdır⁶⁸. Yukarıda ele alınmış olan Kıbrıs Knidus'u gibi burada da nekropol-yerleşim ilişkisi iç içedir.

59 Bu konu bir tez çalışması olarak hazırlanmaktadır.

60 Durugönül 2003, (baskıda: Archaik Cypriote Sculpture in The Museum of Adana)

61 Strabon, Geographica XIV, 6, 3; Hogarth 1889, 83 v.d.

62 Durugönül 1999, 66-78.

63 Hägg 2000, 280 v.d dipnot 10.11.22; Fuchs-floren 1987, 99.

64 Hogarth 1889, 71 v.d.

65 Bugün Gazimağusa Eski Eserler Dairesinin deposunda korunmaktadır.

66 Bugün St. Barnabas müzesinin deposunda korunmaktadır.

67 Taylor 1939, 24-123; Hogarth 1889, 88 v.d.; Başışkan 1996, 19-35.

68 Kolb-Kupke 1989, 32-59.

Urania Antik Kenti Nekropolü: Görülebilen beş mezar (Fig. 12) sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar dromoslu, kapıları kilit taşı ile örtülen tek odalı mezarlardır⁶⁹. Hogarth⁷⁰ bu kenti Apendrika ile özdeş tutar.

Apendrika mevkiinde Şapka tepe üzerindeki geç dönem kalıntıları incelenmiştir. Burada, Kıbrıs'ta daha az tercih edilen lahit gömü tarzından iki örneğe (Fig. 13) rastlanmıştır. Bunun daha az tercih edilmiş olmasının nedeni, anakayanın zenginliğinden istifade edilerek gömü yapılmış olması ile bağlantılıdır. Bu hem 'aile mezarı' geleneğinin yaşatılması, hem de daha ekonomik olması açısından tercih edilmiş olmalıdır. Lahit ise daha çok geç Roma ve Bizans döneminde kullanılmışsa da, Kıbrıs'ta yaygın bir geleneğe sahip olamamıştır. Bu açıdan buradaki lahitler bu ender örneğin birer temsilcisi olarak önemlidirler. Aşağıdaki düzlükte bol seramik bulunduğu yerleşimin yamaçlara uzandığı anlaşılmaktadır.

Kumyalı köyünün 3 km. kuzeybatısında ve ayrıca buradan 1 km. güneyde olmak üzere iki nekropol alanı tespit edilmiştir. Anakayaya oyulmuş bu mezarların çoğu tek mekanlı olup, birden fazla gömüt için yapılmış ve farklı evrelerde kullanılmışlardır. Bu mezarların hepsi soyulmuştur.

Karpaz Bölgesi yüzey araştırmalarımızda hellenistik dönem yapılarına rastlanmamıştır. Bunun nedeni yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı şekilde Ptolemaios'ların kent kurma anlayışlarıyla bağdaştırılmalıdır.

Figür Listesi

Figür 1	Knidus, Taşocağı-Yerleşim.
Figür 2	Knidus, İşlik.
Figür 3	Knidus, Mezar.
Figür 4	Karaböcülü, Taşocağı-Yerleşim.
Figür 5	Gülner-Karahasan, Taşocağı-Yerleşim.
Figür 6	Gülner-Karahasan, İşlik.
Figür 7	Gülner-Karahasan, Anakayaya oyulmuş mezar.
Figür 8	Mazaraes, Su kanalı.
Figür 9	Trakunas, Sütun gövdeleri.
Figür 10	Trakunas, Sütun kaideleri.
Figür 11	Tsambres, Nekropol.
Figür 12	Urania, Mezar.
Figür 13	Şapka Tepe, Lahit.

69 Benzerleri Kilikia'da görülmektedir; bkz. Nagidos ve Kelenderis antik kentleri. Nagidos yayına hazırlanmaktadır. Kelenderis için bkz: Zoroğlu 1994, 32-41.

70 Hogarth 1889, 85.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Akarca 1987 Akarca, A, Şehir ve Savunması, Ankara
- Bagnall 1976 Bagnall, R.S, The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt, Leiden .
- Bağışkan 1996 Bağışkan, T, Antik Karpasia Kentinde Arkeolojik Yüzey Araştırma ve Kent kalıntılarını Saptama Çalışmaları, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi 2 (1), 19-35.
- Blumenthal 1963 Blumenthal, E, Die altgreichische siedlungskolonisation im Mittelmeerraum unter besonderer Berücksichtigung der Südküste Kleinasiens, Tübingen .
- Cohen 1978 Cohen, G.M, The Seleucid Colonies
- Cohen 1995 Cohen, G.M, The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor, Oxford
- Downey 1963 Downey, G, Antioch, New Jersey
- Durugönül 1998 a Durugönül, S, Türme und Siedlungen im Rauhen Kiliken, Bonn .
- Durugönül 1998 b Durugönül, S, Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler, Olba I, 69-76.
- Durugönül 1999 Durugönül, S, Nagidos Üzerine Düşünceler, Olba II, 67- 79.
- Durugönül 2001 Durugönül, S, Nagidos'un Tarihteki Yeri, Kilikia: Mekanlar ve Yerel güçler (ed. Jean, E-Dinçol, A- Durugönül, S), 429-443.
- Durugönül 2002 Durugönül, S, Development of Ancient Settlements in Cilicia, Adalya (baskıda).
- Durugönül 2003 Archaic Cypriote Sculpture, Olba , (baskıda).

- Durukan 1998 a Durukan, M, M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler, Olba I, 87-95.
- Durukan 1998 b Durukan, M, Doğu Dağlık Kilikia'da Hellenistik Dönem Yerli Halk ve Yerli Mimarisi, Me.Ü, Toplumbilimleri ve Güzel Sanatlar Dergisi, 14-20.
- Durukan 1999 Durukan, M, Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa Edilmiş Olan Mezarlar, Olba II, 79 - 92.
- Durukan 2002 Durukan, M, Dağlık Kilikia 'da Hellenistik Dönem Mezarları ve Mezar Kültü (Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Fuchs - Floren 1987 Fuchs, W - Floren, J, Die griechische Plastik I. Die geometrische und archaische Plastik, München
- Hägg 2000 Hägg, R, Archäologie der Heiligtümer, (Ed: Borbein, A.H-Hölscher,T- Zanker,P, Klassische Archäologie, Darmstadt
- Hill 1972 Hill, G, A History of Cyprus, Cambridge
- Hogarth 1889 Hogarth, D.G, Devia Cypria. Notes of an Archaeological Survey in Cyprus, London
- Hölbl 1994 Hölbl, G, Geschichte des Ptolemäerreiches, Darmstadt
- Jean 1999 Jean E., The "Greeks" in Cilicia at the end of the 2nd Millenium B.C: Classical Sources and Archaeological Evidence, Olba II, 27 - 41.
- Kolb 1996 Kolb, F, Antiocheia in 'der frühen Kaiserzeit, Geschichte-Tradition-Reflektion: Griechische Geschichte und Römische Religion
- Kolb - Kupke 1989 Kolb,F - Kupke,B, Lykien, AW 1989, 32-59.
- Rigsby 1996 Rigsby, K.J, Asyilia. Territorial inviolability in the Hellenistic World, London

- Sayar 1994 Sayar, M.H, Antik Kilikia'da Şehirleşme, XII. TTK Kongresi, 194-225.
- ShipleY 1987 ShipleY, G, A History of Samos 800-188 BC, Oxford
- Smith 1990 Smith, R.H, The Southern Levant in the Hellenistic Period, Levant 22, 123-129.
- Taylor - Dray 1939 Taylor, J du Plat - Dray, E, Tsambres and Aphendrika. Two Classical and Hellenistic Cemeteries in Cyprus. Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 1937-1939.
- Tscherikower 1927 Tscherikower, V, Die Hellenistischen Stätegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit
- Zoroğlu 1994 Zoroğlu, L, Kelenderis I, 32-41.
- Zoroğlu 1999 Zoroğlu, L, Kilikya Berenikesi'nin Yeri, Olba II, 369-381.

Fig. 1

Fig. 2

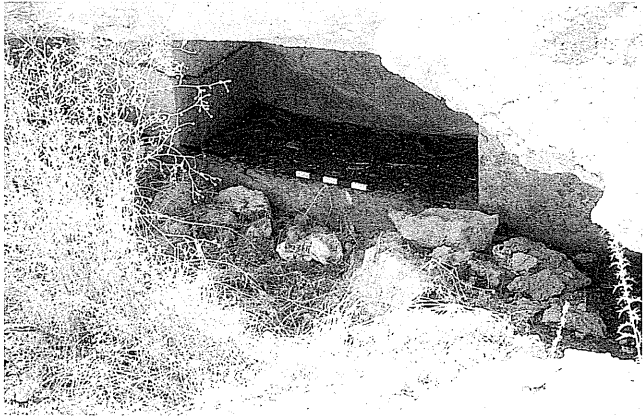

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

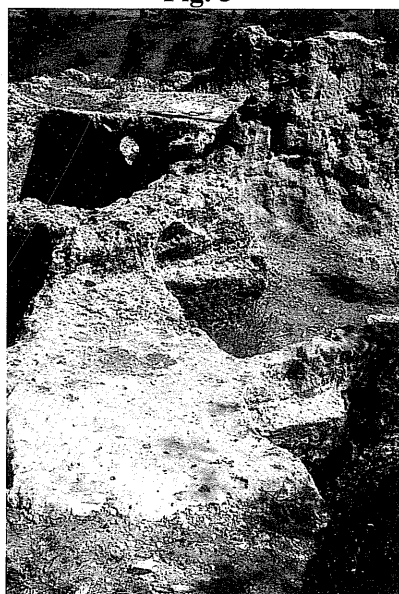

Fig. 6

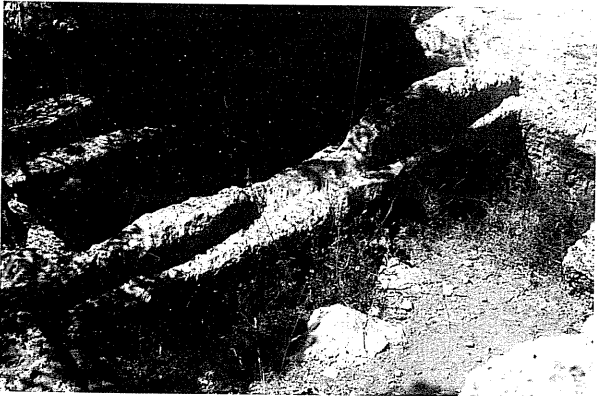

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

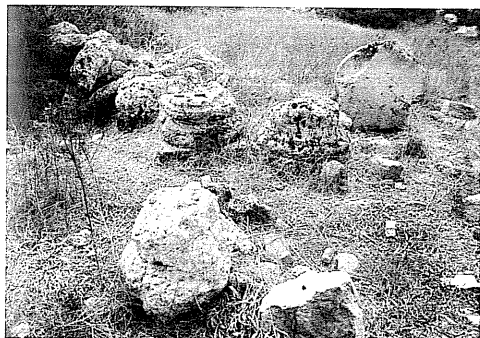

Fig. 10

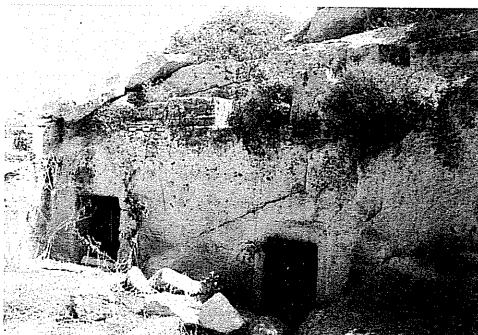

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13